

ΕΛΕΝΗ ΚΕΚΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΓΓΕΛΙΚΑ
Η ΜΑΝΤΕΝΟΥΤΑ

Αφιερώνεται

Στον Γιάννη μου, εραστή, πιστό φίλο, στήριγμα, ανεκτίμητο σύντροφο, συνοδοιπόρο και συμπολεμιστή χαλκέντερο στις δύσκολες μάχες της ζωής, που μου χάρισε τριάντα γεμάτα χρόνια Έρωτα και Αγάπης, και τρία υπέροχα παιδιά που μας διαμόρφωσαν, μας πλούτισαν και μας ολοκλήρωσαν... στην τόσο σύντομη διαμονή μας σ' αυτή τη διάσταση...

Πώς πέρασε έτσι ο χρόνος! Μακάρι και στην επόμενη ζωή μας να είμαστε μαζί...

ALMA MATER

Τω Κυρίω Κομ. Ιωάννη Σαλαμόν, Πάτρας

Εν Ζακύνθω 18 Αυγούστου 1859

Αγαπητέ μου και καλέ φίλε Ιωάννη,

Ο λόγος για τον οποίο σου γράφω την παρούσα είναι θλιβερός.

Η μητέρα σου απέθανε, δυστυχισμένη που δεν είχε την παρηγοριά να ιδεί στις τελευταίες της στιγμές κάποιον γιού της, καθώς το λαχταρούσε πάντα, και σε βεβαιώνω πως δεν έπαψε να λέει με κλάματα το όνομά σου. Παρηγορηθείτε ωστόσο, γιατί σας έστελνε πάντα τη μητρική της ευχή κι έλεγε πως η ατυχία της ήταν από θέλημα Θεού. Τη διαθήκη της την έκαμε στα δικά μου χαρτιά, κι όσο κι αν δεν δημοσιεύτηκε ακόμη, λέει πάνω-κάτω τα ακόλουθα.

Ύστερ' από λίγες και φτωχές ψυχικές υποθήκες, αφήνει τα μισά από τα υπάρχοντά της

στους γιουούς της, τον Διονύσιο (ζούσε ακόμη τότε) και τον Δημήτριο· αφήνει σε σένα, μοναχά για ενθύμιο, δέκα τάλαρα και άλλα τόσα στην Τζόγια, και εγκαθιστά κληρονόμο της την Ελένη Ιγγλέση, που την ανάθρεψε η ίδια. Αυτή είναι με δυο λόγια η διαθήκη της· εσύ πρέπει να ξέρεις πώς έχει η κατάσταση, αν την έκαμε με τέτοιο τρόπο στα 1854, αν δεν γελιέμαι, γιατί σας γράφω από το σπίτι και δεν έχω στα χέρια μου τη διαθήκη. Δεν πρέπει ωστόσο να θυμώσεις μαζί της. Η διαθήκη κατά τη γνώμη μου είναι άκυρη. Θα μου πεις, γιατί λοιπόν να τη συντάξεις εσύ, μια παράνομη διαθήκη; Σου απαντώ πως σε τέτοια ζητήματα ο συμβολαιογράφος δεν είναι παρά μια μηχανή και τίποτε παραπάνω, κι αν σου έλεγα την πραγματική αιτία, θα μου απαντούσες σίγουρα πως φέρθηκα σαν αληθινός φίλος σου. Η διαθήκη δεν έχει καμμία διασάφηση ή εξομολόγηση και είναι απλούστατη.

Τα θερμά μου συλλυπητήρια

Ο φίλος σου
Δ. Καρβελλάς

Ο Ιωάννης ξαναδιάβασε το γράμμα και ύστερα το δίπλωσε αργά και το έβαλε στην τσέπη του σακακιού του.

Η μητέρα σου απέθανε...

Αναστέναξε βαθιά για να διώξει έναν κόμπο που στάθηκε στον λαιμό του. Το μυαλό του γύρισε πίσω είκοσι πέντε χρόνια, τότε που η μεγάλη δίκη των Σολωμών συντάραζε τη Ζάκυνθο. Κι ύστερα η τελευ-

ταία πράξη του δράματος παίχτηκε στην Κέρκυρα μ' εκείνον να είναι ο οριστικά χαμένος...

Είχε ορμιστεί στον εαυτό του ότι δεν θα ξαναγυρνούσε ποτέ πίσω. Και δεν γύρισε. Όμως μάθαινε τι έκανε η μάνα του. Έπαιρνε τα γράμματά της και στην αρχή της έγραφε κι αυτός. Ειδικά τα πρώτα χρόνια του γάμου του με την Λοΐζα. Της είχε στείλει και δαγκερότυπα με φωτογραφίες των παιδιών του. Ύστερα έμαθε ότι ο Δημήτρης την ξαναπλησίασε και τη βοηθούσε οικονομικά. Αυτό τον πίκρανε πολύ. Τον εξόργισε. Πώς μπορούσε να δέχεται τη βοήθεια αυτών που την είχαν διασύρει, αυτών που της αρνήθηκαν την αλήθεια, αυτών που του είχαν στερήσει το όνομα του αληθινού του πατέρα, την περιουσία του και μια θέση στην κοινωνία της Ζακύνθου;

Η οργή τον κυρίεψε ολότελα και σιγά-σιγά έπαψε να απαντά στα γράμματά της. Δεν της ξανάγραψε. Και του είχε στείλει αρκετά. Όλα γράμματα ικετευτικά, γεμάτα αγάπη. Όλα άρχιζαν με τον ίδιο τρόπο που του σπάραζε την καρδιά: «Ηγαπημένο μου παιδί...» Στην αρχή τα διάβαζε. Μετά έπαψε να τα διαβάζει. Δεν μίλησε σε κανέναν, ούτε στη γυναίκα του τη Λοΐζα για τις επιστολές αυτές, από φόβο μήπως προσπαθούσε να τον πείσει να απαντήσει στη «Λεονταράκαινα». Τα καταχώνιαζε στο συρτάρι του γραφείου του και τα φύλαγε εκεί κλειδωμένα...

Ακόμη θυμόταν τη συγκλονιστική ομολογία της στην αίθουσα του δικαστηρίου, το σκυφτό της κεφάλι, τους λυγμούς που έπνιγαν τη φωνή της. Θυμόταν και τον θρίαμβο των δυο μεγαλύτερων αδερφών του που είχαν φροντίσει να του κάνουν μαρτυρική τη ζωή από την ώρα που είχε πατήσει το πόδι του στο Τζάντε επειδή διεκδίκησε το δικαίωμά του... Και το μίσος του «ποέτα» για εκείνον...

Γύρισε το κλειδί στο συρτάρι και το τράβηξε έξω. Κάτω από τα διάφορα έγγραφα που είχε ταξινομημένα, τράβηξε ένα μικρό κουτί. Από μέσα έβγαλε μερικά γράμματα, προσεκτικά διπλωμένα. Πήρε ένα στην τύχη κι άρχισε να διαβάζει:

*Προς ευγενή κύριον Ιωάννη Σολωμόν,
εις Αθήνας*

Ηγαπημένε μου υιέ,

Ακριβώς σε χαιρετώ και σου φιλώ τα μάτια, ανταμώς με την αγαπημένη μου Λοϊζα και με όλα σας τα τέκνα.

Ντόπο από δυόμισι χρόνους έλαβα το ηγαπημένο σου γράμμα, όπου μου το έστειλε η κυρία Μπούρτζου. Σε αφήνω να λογιάσεις τί χαρά ήταν δι εμέ, που από την χαρά μου ετρέχανε τα μάτια μου από ούλες τις μερίες, διατί μία μάνα, μού φαίνεται, όντας λαβαίνει γράμμα από τα παιδιά της, εκείνο είναι το μεγαλύτερο δώρο, και μάλιστα σε μια μάνα πολύπαθη και πολυπικραμένη, οπού ντόπο από οκτώ χρόνους μου άνοιξε η πληγή η απερασμένη, όπου έχασα την Αννέτα μου και άφησε επτά τέκνα ανήλικα, στοχάσου τί μεγάλη συμφορά ήτανε εκείνη! Όντας έκατξα δύο χρόνους εις την Κεφαλλονιά με έκαμε και επήρα μίαν της θυγατερούλα διά να τη βάλω σε σχολειό, και με εκείνηνε βρίσκουμαι και με εκείνηνε έχω ορισμόν, διατί είμαι έρμη και σκοτεινή σαν την καλαμιά εις τον κάμπο, και με τόσα βάσανα, οπού οι πίκρες μου επροξενήσανε, ποίος να ανεβεί, ποίος να κατεβεί, υιός

και όχι, θυγατέρα και όχι, γαμπρός όχι, στοχάσου τί μαχαιρίες ολημερνές είναι μέσα εις την καρδιάν μου.

Ο υιός μου ο Δημήτρης μου περνάει ένα κουάρτο κολονάτο την ημέρα και μου πλερώνει και το νοίκι του σπιτιού αντίκρυ από του Καρρέρη. Τί το θέλεις που εις το σπίτι μου δεν πατεί ποτέ μάλιστα, από όντας επέθανε η θυγατέρα του η Αγγέλικα; Σου δίνω λόγο που τα πάθη τα περνασμένα δεν του φινίρουνε ούτε με τον θάνατον και κάποτες λένε οι φίλοι του, όπως εκείό όπου κάνει είναι πολύ, διατί εγύρεψα να τα αφήκω φτωχά.

Ο Διονύσιος δεν θέλει ν' ακούσει ούτε το όνομά μου. Δεν μου το είπανε, μα το καταλαβαίνω, διατί ο Μίμης του είπε να μου δίνει κι εκείός τίποτις, κι εκείός δεν του αποκρίθηκε. Ετούτο το έμαθα από κάποια λόγια όπου είπε η συμβία του Δημήτρη ενός ανθρώπου. Μολοντούτο, δεν με γνοιιάζει. Πόσο θα ζήσω; Είμαι εξήντα οκτώ χρονώ, και σήμερα είμαι και αύριο δεν είμαι. Το ίδιο μου κάνει και το πορσίτερον και το ίδιο μου κάνει και το ολιγότερον.

Όντας επέθανε ο μακαρίτης ο άνδρας μου, έλαβα ένα γράμμα από την Τζόγια, και μου έγγραφε και εκείνη να γράψω εις τας Πάτρας, να ασηκώσω από τους τόκους της όσα μου χρειάζονται. Εγώ παρακαλώ τον Μεγαλοδύναμο να σας δίνει ό,τι έχει η ημέρα η λαμπρή, και ξεχωριστά εσένα, Ιωάννη μου, διατί πάντα είδα την καρδιάν σου. Οι ευχαί μου και του αφεντός του Θεού να είσαι ευτυχισμένος, και χάρκωμα να πιάνεις και χρυσάφι να γένεται, εσέ και των

τέκνων σου. Αδά τα δόσια είναι σ' ένα παιδί ή η καλή καρδιά; Και με ένα γράμμα πάσα τόσο να τα διαβάζει εκείνη η κακομοίρα μάνα, όπου είμαι εγώ, διά να αναπέτουμαι και να παρηγοριούμαι σ' εκείνα τα μομέντα. Το ξέρω, ετούτη η γραφή θα σε κάμει να κλάψεις, μα δεν μπορώ να κάμω αλλιώς διά ετούτη την φορά, παρά να σου τα γράψω, διά να αλαφρώσει η καρδιά μου. Κιόλας καμμίαν φορά και με ρωτήσει κανείς, του λέω πως είσαι καλά και πως είσαι ευτυχισμένος, όπως κιόλας είναι αλήθεια, πως είσαι με το σπίτι σου το καλό, με καρότζα δική σου, και πάσα έξι μήνες σου έρχεται το σακέτο με τα τάλαρα, τους λέω πως η αφεντία σου είσαι αφέντης και τί χρεία έχεις;

Κάνω πάψη, διατί σου δίνω λόγο, όπως ετούτο το μομέντο όπου σου γράφω, τρέχουνε τα μάτια μου και κτυπάει η καρδιά μου ωσάν τον καβελάρη...

Η Τζόγια εδώ και έξι μήνες μου έγραψε ότι την άνοιξη θε να έρθει, αλήθεια, ψέματα, δεν το ξέρω. Σε παρακαλώ να έχεις την ευχή μου, και να ζήσουνε τα τέκνα σου, να της μιλήσεις και να περάσουνε εκείά τα περασμένα.

Σου ξαναφιλώ τα μάτια σου και της ηγαπημένης μου, του αγγέλου, της Λοϊζας, και των τέκνων σου ολουνώνε.

Η Ζαφείρω σας προσκυνά και σας φιλεί το χέρι, και μου λέει πως η ομορφία του Μάρκου είναι ένας άγγελος, κι εγώ της λέω, ομορφύτερος από τον Τζώρτζη κι από τον Νικολή; κι εκείνη μου λέει, εκατό φορές ο Μάρκος ομορφύτερος...

*Γλυκοφίλησέ μου την Τζέσση μου και έχω τα
μαλλάκια της και κάπου-κάπου τα βγάνω και τα
φιλώ, και του Νικολή μου το παπουτζάκι.*

*Η μητέρα σου
Αγγέλικα Λεονταράκη
Ζάκυνθο τη 2α Μαΐου 1852*

Δίπλωσε ο Γιάννης το γράμμα και έκλαψε πολύ
μέσα στη σιωπή του ωραίου του γραφείου.

Κι ήταν τα δάκρυα αυτά ένας μυστικός ύστατος
φόρος τιμής στη γυναίκα που τον είχε φέρει στον
κόσμο.

Στην Αγγέλικα του Δημητρού Νίκλη, του Μωραΐτη.

Στην Αγγέλικα, τη μαντενούτα του κόντε Νικολάου
Σαλαμόν του ταμπακέρη...

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Αγγέλικα

Κεφάλαιο 1

1796

ουρούπωνε στα Μπαρακιώτικα όταν άνδρας και παιδί βγήκαν από το χαμόσπιτο έξω στη ρούγα. Εκείνος βάδιζε βιαστικά κοιτάζοντας ίσια μπροστά τον δρόμο. Το παιδί, ένα αδυνατούτσικο αέρινο πλάσμα δεκατριών ετών με μαντίλα στο κεφάλι κι έναν μικρό μπόγο στο χέρι, ακολουθούσε, τρέχοντας σχεδόν για να τον προλαβαίνει, κοιτάζοντας κάθε τόσο πίσω, στην πόρτα του σπιτιού, τη μάνα που τους κοίταζε με κάμποσα ξυπόλυτα κουτσούβελα κρεμασμένα στην ποδιά της.

Μπροστά ο πατέρας, πίσω το κορίτσι, κατηφόρισαν στη ρούγα χωρίς να κοιτούν αριστερά-δεξιά. Όμως στα σκοτεινά παράθυρα των γύρω σπιτιών, πολλά πρόσωπα σίμωσαν την περιέργειά τους στο τζάμι και κοίταξαν τους δυο βιαστικούς διαβάτες.

Ο Δημήτρης Νίκλης ήταν νεοφερμένος στη Ζάκυνθο. Είχε έρθει με τη φαμελιά του και μαζί με άλλες

κατατρεγμένες οικογένειες από τον τουρκοκρατούμενο Μωριά.

Στα Επτάνησα δεν έφθανε του Τούρκου το χαντζάρι. Εδώ και τέσσερεις αιώνες, από το 1386, η Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Ενετίας είχε το κουμάντο των Ιόνιων νησιών και πολλοί Πελοποννήσιοι κατέφευγαν εκεί για να γλυτώσουν από κεφαλικούς φόρους, ταπείνωση και σκλαβιά. Όχι πως εκεί έβρισκαν αυτό που η καρδιά τους λαχταρούσε, αλλά τουλάχιστον είχαν την ψευδαίσθηση της ελευθερίας, δεν έπεφτε επάνω τους βαριά η σκιά του Οθωμανού.

Στα Επτάνησα κυριαρχούσε το ενετικό αρχοντολόι, οι κοινωνίες των νησιών ήταν χωρισμένες σε πατρικούς και ποπολάρους, σε ευγενείς και λαουτζίκο. Χάσμα αγεφύρωτο χώριζε αυτές τις δυο τάξεις που όμως συμβίωναν γιατί είχε η μια ανάγκη την άλλη. Οι άρχοντες είχαν ανάγκη τους δουλευτάδες του λαού, κι ο λαός εξασφάλιζε τον επιούσιο άρτο δουλεύοντας στα κτήματα και στις επιχειρήσεις των πλουσίων. Το ένα χέρι ένιβε το άλλο. Και μολονότι αυτοί οι αυθαίρετοι γαλαζοαίματοι δεν έβαζαν στην κάστα τους ανθρώπους του λαού, τους έβαζε ο έρωτας που δεν τα κοιτάει αυτά τα πράγματα. Κι έτσι με αφορμή το άτακτο παιδί της Αφροδίτης οι δυο τάξεις μείσγονταν, γιατί φύτρωναν μέσα στις αγριάδες του λαού λουλούδια άλικα, που όρθωναν τον λυγερό τους μίσχο και ξεχώριζαν και μοσχομύριζαν.

Σαν το πλάσμα εκείνο που έτρεχε ξοπίσω στον πατέρα με βλέμμα φοβισμένο...

Πατέρας και παιδί έφθασαν στο παλάτσο του κόμητος Σαλαμών. Την εξώθυρα άνοιξε ένας νεαρός με κόκκινη

λιβρέα. Χτύπησε ένα κουδουνάκι που κρεμόταν δίπλα στην πόρτα και σχεδόν αμέσως έκανε την εμφάνισή της μια ηλικιωμένη υπηρέτρια. Αυτή, χωρίς ερωτήσεις γιατί καθώς φαίνεται τους περίμενε, τους πέρασε στο μακρύ ιντρίτο^I που το φώτιζαν ίσα-ίσα δυο τóρτσες.^{II} Τους άφησε εκεί μια στιγμή να περιμένουν για να ειδοποιήσει τον κόντε. Όση ώρα έλειψε, πατέρας και κόρη περίμεναν όρθιοι ανάμεσα σε μια σειρά από βλοσυρά πορτρέτα των αντενάτων^{III} του κόντε, κάτω από το ανέκφραστο πρόσωπο του υπηρέτη με τη λιβρέα. Δεν μιλούσε κανείς τους, μόνο κοιτάζονταν πού και πού σαν για να δώσουν κουράγιο ο ένας στον άλλο. Το κορίτσι βαστούσε ακόμη το μπογαλάκι με τα ρούχα του, δεν τολμούσε να το ακουμπήσει χάμω στο παχύ τούρκικο χαλί.

Θα περίμεναν πάνω από πέντε λεπτά πριν κάνει την εμφάνισή της και πάλι η ηλικιωμένη οικονόμος. Τους οδήγησε από μια εσωτερική σκαλιστή σκάλα στο επάνω πάτωμα, το πιάνο νόμπιλε.^{IV}

Άνοιξε χωρίς να χτυπήσει τη βαριά καρυδένια πόρτα της λιμπρερίας, της αίθουσας που χρησίμευε για βιβλιοθήκη και καπνιστήριο και είπε στον ποπολάρο και στο κορίτσι να περάσουν μέσα. Εκείνη έμεινε στο άνοιγμα της πόρτας και περίμενε εντολές.

Ο κόμης Νικόλαος Σαλαμόν καθόταν πίσω από το πολυτελές βενετσιάνικο γραφείο του και κάπνιζε το απογευματινό του τσιμπούκι με τη συνοδεία καλής βερντέας,^V κι έκανε λογαριασμούς. Δυο μεγάλα αναμμένα

I Διάδρομος. (ιταλ.)

II Τόρτσα: πυρσός, δαυλός. (ιταλ.)

III Πρόγονοι. (ιταλ.)

IV Διαμέρισμα ή χώρος υποδοχής του αρχοντικού. (ιταλ.)

V Το ζακυνθινό περίφημο κρασί. (ιταλ.)

καντηλέρια στις δυο πλευρές του δωματίου, έριχναν άπλετο φως στον χώρο.

Ο Δημήτρης Νίκλης έκανε μερικά βήματα μπροστά και κοντοστάθηκε. Υποκλίθηκε με σεβασμό. «Καλησπέρα, κόντε μου», είπε διστακτικά. Έπειτα γύρισε πίσω, έπιασε το κορίτσι από το χέρι και το τράβηξε μπροστά. «Έφερα το κορίτσι, όπως συμφωνήσαμε...» πρόσθεσε χαμογελώντας.

«Μπένε,^I ποπολάρε», είπε ο κόντες με φωνή που ακούστηκε βαριά και κοφτή. Σηκώθηκε από την καρέκλα του, πήρε το φασαμέν^{II} του στο ένα χέρι και, κρατώντας τοτσιμπούκι με το άλλο, έκανε τον γύρο του γραφείου φυσώντας ένα σύννεφο ταμπάκου στον αέρα. Πλησίασε την Αγγέλικα, έφερε το φασαμέν κοντά στα μάτια και την κοίταξε από την κορφή ως τα νύχια.

Ήταν άνδρας μετρίου αναστήματος, λεπτός, περασμένα εξήντα, με γκριζα μαλλιά και διαπεραστικό βλέμμα. Περιεργάστηκε με μεγάλο ενδιαφέρον το κορίτσι που στεκόταν αμίλητο και με χαμηλωμένο το κεφάλι δίπλα στον πατέρα. «Μμμ», σκέφθηκε. «Όπως μου τα είπε ο Βικέντιος! Βέρα μπελέτσα!^{III} Ίδια η Αφροδίτη!» Ύστερα πρόσεξε πως ήταν πολύ αδύνατη, αλλά αυτό διορθωνόταν.

«Μπένε...» ξαναείπε κι η φωνή του ακούστηκε ευχαριστημένη. Έκανε κατόπιν νόημα στην οικονόμο, που στεκόταν ακόμη στο άνοιγμα της πόρτας, να πλησιάσει. «Πάρε το κορίτσι, σου το εμπιστεύομαι. Θα της δώσεις ένα από τα πίσω δωμάτια και από αύριο θα τη βάλεις στις δουλειές του σπιτιού. Η κυρά σου χρειάζεται μια νέα καμαριέρα κι εσύ βοηθό. Πήγαινε

I Καλά. (ιταλ.)

II Γυαλί όρασης με χερούλι.

III Αληθινή καλλονή! (ιταλ.)

τώρα να της δείξεις το βασιλείό σου. Έχω να πω δυο κουβέντες ακόμη με τον πατέρα της. Εμείς οι δυο θα μιλήσουμε αργότερα».

Η Διονυσία, γυναίκα έμπειρη στη ζωή, πρόσεξε πόσο παράξενα γυάλιζαν τα μάτια του κόντε καθώς κοίταζε τη μικρή κοπέλα. Σαν του αρπακτικού που μπανιζεί τη λεία του.

«Ναίσκε αφέντη», υποκλίθηκε ελαφρά. «Έλα μαζί μου, τζόγια μου», είπε ύστερα σιγανά με την κυματιστή φωνή της, και τράβηξε το κορίτσι έξω στον διάδρομο. «Πώς σε λένε, είπαμε;» ρώτησε και λοξοκοίταξε τη μικρή.

«Αγγέλικα, κυρά...» είπε το κορίτσι κι ακολούθησε υπάκουα την οικονόμο, κρατώντας σφιχτά τον μπόγο της, σαν να ήταν σανίδα σωτηρίας.

Ο κόντες γύρισε ξανά πίσω από το γραφείο του. Άφησε τσιμπούκι και φασαμέν κάτω κι έβγαλε από ένα συρτάρι ένα γεμάτο πουγκί. Το πέταξε στα χέρια του ποπολάρου με μια κίνηση σχεδόν περιφρονητική. «Η προκαταβολή σου, ποπολάρε. Αν είναι υπάκουη και πρόθυμη κι εργατική, φυσικά, όλα θα πάνε καλά... Θα χορτάσει ψωμί κι αυτή κι όλη η φαμελιά σου».

«Κόντε μου, συμπάθιο... Ο άνθρωπός σου... μου υποσχέθηκε πως θα με πάρεις και μένα στη δούλεψή σου... Έχω, βλέπεις, τόσα στόματα να ταγίσω...»

«Πιάνο¹ ποπολάρε! Μη βιάζεσαι. Θα γίνει κι αυτό, αν η θυγατέρα σου φερθεί εντάξει, εννοείται... Αυτό όμως απομένει να το δούμε».

---

1 Σιγά. (ιταλ.)

«Σ' ευχαριστώ, κόντε μου. Η Αγγέλικά είναι θησαυρός...»

«Καλά». Ο κόμης έκανε μια αδιάφορη χειρονομία κι ο ποπολάρος υποκλίθηκε ξανά σφίγγοντας τον σκούφο του στο ένα χέρι και στο άλλο το πουγκί με τα φλουριά.

«Είναι θησαυρός, στον λόγο μου...» ξαναείπε με μάτια που γυάλιζαν παράξενα, ίσως απ' τη συγκίνηση, ίσως απ' τις ενοχές.

«Εντάξει, εντάξει, πήγαινε τώρα. Άμε στην ευχή του Θεού...»

Ο κόντε Νικόλαος Σαλαμόν, γραμμένος από το 1785 στο Λίμπρο ντ' Όρο ως κόμης του Τορτσέλο με διάταγμα του ίδιου του Δόγη της Βενετίας, του Πάολο Ράινερ, έμπορος καπνού, *apaltatore del tabacco*, ήταν νυμφευμένος με την αρχόντισσα Μαρνέτα από το 1765, τριάντα ένα συναπτά έτη. Από τα πέντε παιδιά που του έκανε η γυναίκα του, τρία κορίτσια και δύο αγόρια, είχαν επιζήσει μονάχα τα δύο, ο Ροβέρτος που ήταν τώρα είκοσι οκτώ ετών και η Ελένη, δύο χρόνια μικρότερη. Ποτέ δεν παραπονέθηκε για τη συμβία του την κοντέσσα Μαρνέτα, τουλάχιστον φανερά. Όμως τη θεωρούσε υπεύθυνη που τα παιδιά του είχαν απομακρυνθεί από κοντά του, και κυρίως ο Ροβέρτος που τόσο είχε υπολογίσει σ' αυτόν, αφού ήταν ο διάδοχος του. Η Ελένη σαν θηλυκό που ήταν, δεν υπολογιζόταν. Κι ύστερα, δεν ήταν και καμμιά καλλονή για να ελπίζει σε έναν πρωτοκλασάτο γάμο! Αντίθετα ήταν ένα πλάσμα άσχημο και ασουλούπωτο. Φοβούμενος, λοιπόν, ο κόντες μήπως του μείνει στο ράφι, την πάντρεψε στα δεκαεννιά της με έναν γαμπρό δεύτερης διαλογής, τον

Στυλιανό Στραβοπόδη. Ο Στραβοπόδης ήταν γαμπρός της ανάγκης για τον κόντε Σαλαμών. Ο γάμος με την Έλενα ήταν ο δεύτερος για τον Στυλιανό Στραβοπόδη. Η πρώτη γυναίκα του, η Αικατερίνη Δριμή – που λέγανε ότι την αγαπούσε τρελά– η εκπάγλου καλλονής νόθα κόρη του κόντε Γεωργίου Μαρτινέγκου, πέθανε στη γέννα. Έτσι, χήρος πια, από τον πρώτο του γάμο με ένα παιδί που χρειαζόταν φροντίδα, δέχτηκε να παντρευτεί την Έλενα που ήταν μεν άσχημη, αλλά είχε μεγάλη προίκα κι ήταν από αρχοντική γενιά.

Ο κόντες, λοιπόν, δεν λογάριαζε την κόρη του, είχε βγει απ' τη φαμίλια των Σαλαμών κι αισθανόταν, η αλήθεια, μεγάλη ανακούφιση γι' αυτό. Ο Ροβέρτος απέμενε η ελπίδα του, το στήριγμά του, ο συνεχιστής του ονόματος και του τίτλου. Όμως τα παιδιά δεν είναι πάντα πρόθυμα να πραγματοποιήσουν τα όνειρα των γονιών τους. Προτιμούν να κυνηγήσουν τα δικά τους όνειρα. Έτσι κι ο Ροβέρτος, χαρακτήρας εντελώς διαφορετικός από αυτόν του κόντε, είχε αντιλήψεις διαφορετικές από εκείνον. Ζούσε στον δικό του κόσμο. Ο κόντες είχε πληροφορηθεί από καλοθελητάδες ότι ο Ροβέρτος είχε μπλέξει με τους Ενωτικούς μια οργάνωση απατεώνων που ζητούσαν την ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα. Έτρεχε πίσω απ' τον σκοπό αυτόν, γεμάτος ζέση και όνειρα, λαχταρώντας να κάνει τη δική του επανάσταση. Έλεγε «Ελλάδα» και παλλόταν η καρδιά του από συγκίνηση. Ελλάδα! Μα ποιά Ελλάδα; αναρωτιόταν ο κόντες κι οργιζόταν με τον γιό του που σπαταλούσε την περιουσία του, προσφέροντας κάθε τόσο χρήματα –τα δικά του χρήματα– σ' αυτή τη λέσχη των απατεώνων που είχε καταφέρει να προσεταιριστεί κάμποσους άμυαλους Ζακυνθινούς, κι όχι μόνο ποπολάρους. Χρειαζόνταν χρήματα για την επανάσταση, λέει! Ήθελαν, βλέπεις ρεβολουτσιόνε

οι Έλληνες για να αποτινάξουν τον τούρκικο ζυγό, λες και δεν είχαν σπάσει τα μούτρα τους τόσες φορές με τις απόπειρες για ρεβολουτσιόνε που έκαναν! Κι έπρεπε να πάει στράφι η δική του η περιουσία, που την είχε αποκτήσει με αίμα τόσα χρόνια, για να βρει τη λιμπερτά¹ της η Ελλάδα; Ο δικός του γυιός έπρεπε να στηρίξει την επανάσταση;

Ο κόντε Νικόλαος Σαλαμόν, ήταν πυρ και μανία με τον Ροβέρτο. Δεν του είχε μοιάσει σε τίποτε αυτός ο έρμος ο μοναχογυιός του, της μάνας του έμοιαζε, ήταν μαλακός χαρακτήρας, διόλου δυναμικός και δραστήριος, πήγαινε με τον σταυρό στο χέρι που λένε.

Τον τρέλαινε η αδιαφορία του γιου του μετά από τόσους κόπους –χαλάλι το χρήμα που ξόδεψε– στους οποίους υποβλήθηκε προκειμένου να αποκτήσει τον πολυπόθητο τίτλο του κόμητος του Τορτσέλο και να γραφτεί το όνομά τους στο περίφημο Λίμπρο ντ' Όρο των ιλουστρίσιμι. Και δικαίως, εδώ που τα λέμε, αφού η οικογένεια Σαλαμόν είχε βαθιές ρίζες που ξεκινούσαν από τον αρχοντικό οίκο του Κεντρόνικου Βαρβολάνο στο Σαλέρνο της νότιας Ιταλίας. Ένας Βαρβολάνος, μάλιστα, έγινε Πατριάρχης του Γκράντο και ένας ακόμη συγγενής τους υπήρξε, ούτε λίγο ούτε πολύ, δόγης της Βενετίας. Από το κλαδί της οικογένειας που μετανάστευσε στην Κρήτη το 1372, και τρεις αιώνες αργότερα στη Ζάκυνθο, όταν η Κρήτη υποδουλώθηκε στους Τούρκους, καταγόταν ο Νικόλαος Σαλαμόν.

Ο Ροβέρτος Σαλαμόν, λοιπόν, αν και από αρχοντική, αρχοντικότερη γενιά, περιφρονούσε τη μεγάλη ιστορία της φαμίλιας του, περιφρονούσε την τάξη των αρχόντων και είχε προσχωρήσει στους Δημοκρατικούς προς μεγάλη οργή του γεννήτορά του. Έτσι ο κόντε

1 Ελευθερία. (ιταλ.)

Νικόλαος ένιωθε σαν να μην είχε απόγονο αρσενικό, και τον έπιανε απελπισία όταν σκεπτόταν πως είχε πια γεράσει, κι η Μαρνέτα είχε μαραθεί κι εκείνη από τις πολλές γέννες και τους θανάτους των παιδιών της...

Κάποιο βράδυ, ο κόντες ήπια λίγο παραπάνω βερντέα στην μποτέγα του Κομούτου όπου συνάζονταν οι άρχοντες, και είπε τον πόνο του στον στενό του φίλο, τον άρχοντα Βικέντιο. Κι εκείνος, ο μασκαλτσόνος^I που ήταν χωμένος μέσα σ' όλες τις γυναικοδουλειές, του βρήκε λύση. «Η Μαρνέτα», του είπε, «δεν μπορεί να σου δώσει άλλα παιδιά, όμως υπάρχουν τόσες κοπέλες του πεινασμένου λαού σαν τα κρύα νερά, γιατί δεν πιάνεις και συ μια μαντενούτα;»^{II} Όλοι οι άρχοντες έχουν τις νόμιμες κυράδες τους, έχουν και παλλακίδες, και παιδιά καμωμένα μαζί τους, γιατί όχι κι εσύ; Βρες μια μικρή παρθένα, θα σε ξανανιώσει! Έχει βρομίσει πια ο τόπος από Μωραΐτες που έρχονται στα Επτάνησα για να βρουν μια μπουκιά ψωμί. Και γεννοβολάνε πανάθεμά τους σαν τα κουνέλια! Η πείνα δεν κόβει την όρεξη για συνουσία βλέπεις! Θα βρεις μια μικρούλα ομορφονιά εκεί μέσα στους πεινασμένους και θα σου την παραχωρήσουν για μερικά τσεκίνια. Παρά έχεις με ουρά και μ' αυτόν τα πάντα αγοράζεις!»

Έτσι του μπήκε η ιδέα του κόντε. Μέχρι τότε ούτε που το είχε σκεφθεί, δοσμένος καθώς ήταν ολόψυχα στη δουλειά του και στη μανία να συσσωρεύει πεκούνια.^{III} Κι άμα του μπήκε η ιδέα στο μυαλό, άρχισε πια

I Απατεώνας. (ιταλ.)

II Μαντενούτα: παλλακίδα. Στα Επτάνησα, επί Ενετοκρατίας, ο θεσμός της παλλακειάς ήταν ευρέως διαδεδομένος. Οι περισσότεροι άρχοντες είχαν εκτός από τις νόμιμες συζύγους τους και μία ή περισσότερες ερωμένες, τις μαντενούτες, με τις οποίες έκαναν και παιδιά.

III Χρήματα. (λατ.)

να κοιτάζει κάθε κοπελίτσα που περνούσε στον δρόμο και να πληροφορείται από τους μπράβους του πού άνοιξαν ωραία μπουγαρίνια. Όσπου το μάτι του έπεσε σ' εκείνον τον μικρό ουράνιο άγγελο, την κόρη του Δημήτρη Νίκλη, του ποπολάρου, που βρομούσαν τα χνότα του απ' την πείνα...

Το κορίτσι ήταν βέβαια πολύ μικρό, δεκατριών ετών, αλλά με τη φτώχεια που έδερνε την οικογένειά της, ήταν σίγουρο ότι αργά ή γρήγορα ο Νίκλης θα τη θυσί-αζε εκμεταλλεζόμενος την ξεχωριστή ομορφιά της για να γεμίσει την άδεια τσέπη του και το άδειο στομάχι των υπόλοιπων παιδιών του. Γιατί, λοιπόν, να μη γευόταν εκείνος τούτα τα άγουρα νιάτα που σίγουρα θα τον ανάσταιναν με τη δροσιά τους; Κι έτσι, έβαλε το σχέδιο σ' εφαρμογή. Ένας από τους μπράβους του φρόντισε να σφυρίξει στον Δημήτρη Νίκλη ότι στο σπίτι του κόντε Σαλαμόν γύρευαν μια υπηρετριά, ένα κορίτσι προκομμένο για να φροντίζει την αρχόντισσα Μαρνέτα, αφού η προσωπική της καμαριέρα, η κυρα-Διονυσία, είχε γεράσει κι αρρωστήσει, και δεν μπορούσε να κάνει πολλά πράγματα. Του είπε πως θα πλήρωναν καλά, θα της εξασφάλιζαν και την προίκα της και θα ζούσε σε ένα από τα καλύτερα αρχοντικά του Τζάντε.

«Εσύ», του είπε, «θαρρώ έχεις μια κόρη ξεπεταγμένη κι αφού δύσκολα τα φέρνεις βόλτα, γιατί δεν τη στέλνεις να δουλέψει καμεριέρα στου ταμπακέρη; Και ξέρεις κάτι; Μπορεί να τη βολέψεις κι εσύ, αν το κορίτσι φανεί έξυπνο... αν με εννοείς! Μπορεί ο κόντες να σε πάρει στη δούλεψή του και σένα, και τότε, φίλε μου, σώθηκες!»

Αυτό ήταν. Εκείνο το βράδυ ο Δημήτρης Νίκλης δεν μπόρεσε να κλείσει μάτι. Σκεπτόταν και ξανασκεπτόταν τα λόγια του μπράβου του κόντε. Χαζός δεν ήταν.

Κατάλαβε από το πονηρό του ύφος τι κρυβόταν πίσω από τα χαμόγελα και τις υποσχέσεις, αλλά δεν είχε την πολυτέλεια να αφήσει τον εαυτό του να παραδεχτεί τι σκάρωνε του αλλουνού το μυαλό ή το μυαλό του κόντε... Κατάλαβε ότι θέλανε το κορίτσι του γιατί ήταν πολύ όμορφο – όλος ο κόσμος έλεγε πως τέτοια ομορφιά βγαίνει μια στα εκατό χρόνια και πολλοί τον μακάριζαν κιόλας, ίσως γιατί μάντευαν ότι αυτό θα ήταν και το πασαπόρτι για να βγει απ' τη μαύρη φτώχεια. Μήπως η πρώτη φορά θα ήταν που θα γινόταν κάτι τέτοιο; Γεμάτη η Ζάκυνθος από φτωχές κοπέλες που τις είχαν σπιτωμένες οι άρχοντες. Γεμάτο το νησί από μπάσταρδα γεννημένα από άρχοντες και κοπέλες του φτωχού λαού.

Ο Δημήτρης Νίκλης, αν και δεν θα το ομολογούσε ποτέ, κατάλαβε πως ήθελαν το κορίτσι του όχι μόνο για καμαριέρα. Είχε ακούσει για τους τρικούβερτους καβγάδες πατέρα και γιου Σαλαμόν, είχε ακούσει ότι ο γέρος απειλούσε να αποκληρώσει τον Ροβέρτο και πως έβριζε απ' το πρωί ως το βράδυ τη Μαρνέτα και την κακιά του μοίρα που δεν του έδωσε άλλους γιουούς για να συνεχίσουν το ένδοξο όνομα της φαμίλιας του. Είχε ακούσει επίσης να μιλούν για τα ατέλειωτα πλούτη του άρχοντα του ταμπάκου και για τη μεγάλη πολυτέλεια του ντομινικάλε, του αρχοντικού του στο Πλατύφορο της πόλης που ήταν γεμάτο υπηρέτες, καμαριέρες, αμαξάδες, χώρια οι εξοχικές του επαύλεις και τα υποστατικά.

Όλα αυτά κάθισε και τα σκέφθηκε, και πήρε την απόφασή του. Όχι πως δυσκολεύτηκε καθόλου. Στο κάτω-κάτω, αν ήταν ξύπνια η κόρη του, θα τον κατάφερνε τον γέρο να τη γεμίσει χρυσαφικά και να την καλοπροικίσει για όλο τον υπόλοιπο βίο της. Άλλωστε, ποιά θα ήταν η μοίρα της; Ή να μείνει γεροντοκόρη

ή να παντρευτεί κανέναν ξεβράκωτο σαν και του λόγου του και να περάσει όλη της τη ζωή μέσα στη μιζέρια ή να καταντήσει πουτάνα στο Κεραμιδάκι. Καλύτερα, λοιπόν, παλλακίδα του γερο-άρχοντα, παρά πουτάνα στο Κεραμιδάκι! Χίλιες φορές καλύτερα!

Το κορίτσι ακολούθησε τη γριά υπηρέτρια στο μαγειρείο του αρχοντικού, ένα μεγάλο δωμάτιο, όπου δέσποζε το τζάκι κι ο εντοιχισμένος φούρνος στη μια πλευρά, ένα μακρύ στιβαρό καρυδένιο τραπέζι με έξι καρέκλες, στη μέση, και στον απέναντι τοίχο δυο ντουλάπες με τα πιατικά, τα ποτήρια και τις χύτρες.

Μπήκε μέσα δειλά με τον μικρό μπόγγο σφιχτά στα χέρια του, κοιτάζοντας ολόγυρα τον χώρο σαν μαγεμένο. Σε μιαν άκρη του μεγάλου τραπεζιού όπου πάνω του ήταν ακουμπισμένο ένα καλάθι ζαρζαβατικά, καθόταν ένα παλληκάρι όχι πάνω από είκοσι πέντε ετών και μασουλούσε ένα κομμάτι ψωμί και λίγο τυρί. Γύρισε και κοίταξε το κορίτσι με περιέργεια και θαυμασμό, κι ένα μισό χαμόγελο φάνηκε στα χείλη του.

«Ακόμη εδώ είσαι συ;» του είπε η γριά υπηρέτρια αυστηρά. «Ετοιμάσες την άμαξα του κόντε; Εκείνος είναι κιόλας έτοιμος και όπου να 'ναι θα σε φωνάξει».

Ο Τζανέτος, ο αμαξιάς, κούνησε το κεφάλι καταφατικά, κατάπιε την τελευταία μπουκιά από το ψωμοτύρι του κι έπειτα σηκώθηκε και βγήκε απ' το δωμάτιο ρίχνοντας μια τελευταία ματιά στο κορίτσι.

«Άφησε τον μπόγγο σου κι έλα να σου βάλω ένα ποτήρι γάλα να πιεις. Μετά θα σου δείξω την κάμαρά σου». Η οικονόμος γέμισε με φρέσκο γάλα μια κούπα και την πρόσφερε στη μικρή. Εκείνη την πήρε δειλά

και ήπιε το περιεχόμενό της με μικρές γουλιές. Αν και ήταν νηστική, ο φόβος και η αγωνία για την καινούργια ζωή που ανοιγόταν μπροστά της την εμπόδιζαν να καταπιεί με ευκολία το ευεργετικό υγρό. Όταν άδειασε την κούπα, «ευχαριστώ», είπε σιγανά και την έδωσε στην οικονόμο.

Έτσι την υποδέχτηκε τη μικρή Αγγέλικα η γριά Διονυσία. Με ένα ποτήρι γάλα και μια σκιά χαμόγελου που είχε το χρώμα της συμπόνιας.

